

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

ПАСНІЧЕНКО ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ
СІМ'Ї В УКРАЇНІ**

Спеціальність: 281 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

м. Миколаїв – 2019 рік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інститут сім'ї є одним із найдавніших у суспільстві, який існує і буде існувати завжди впродовж історії людства. Сім'я відіграє надзвичайну роль у життєдіяльності суспільства, оскільки забезпечує можливість його існування через фізичну й соціокультурну зміну поколінь. Вона залишається основою для продовження роду, осередком, де формуються загальнолюдські цінності, відтворюється трудовий потенціал та відбувається становлення суспільних відносин. Крім того, у сім'ї створюється найбільше суспільне багатство – людина. Тут вона народжується і формується як особистість. Це та клітинка, з котрої розпочинається будь-яка держава. Немає країни без сім'ї, сімейно-родинних відносин.

Враховуючи що дитина це одна із домінант інституту сім'ї, очільниця Мінсоцполітики пані Юлія Соколовська наголосила: «...Оскільки наша філософія заснована на принципах адресності і допомоги тим, хто цього справді потребує, ми були вимушені зробити вибір. Наш вибір, пріоритет Мінсоцполітики на 2020 рік, – діти!».

Без сім'ї як відомо неможливе відтворення населення, його соціалізація і нарешті, неможливе утворення всіх інших соціальних інституцій. Саме рівень розвитку сім'ї разом з характером праці зумовлюють суспільний порядок, за яким живуть люди в різних державах, за різних історичних умов.

Надважливим в цьому контексті є законодавче підґрунтя бо саме воно закладає фундамент на якому народжується та розвивається українська сім'я. Як слушно зазначено у «Національній стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки, «...впровадження успішних підходів із світової практики захисту прав дітей, які базуються на забезпеченні прав і найкращих інтересів дитини, спрямовуються на підтримку сім'ї, створення умов для виховання та розвитку дітей у сім'ї або середовищі, максимально наближеному до сімейного».

До того ж, запорукою економічного розвитку і стабільності держави є духовне та фізичне здоров'я сім'ї. На превеликий жаль, на сьогодні спостерігаємо низку суперечностей між суспільством і сім'єю, зокрема: сім'я не задовольняє потреби суспільства у фізичній і духовній репродукції населення, суспільство ж не забезпечує належних умов життєдіяльності сім'ї.

Така низка суперечностей, у свою чергу, потребує цілеспрямованого втручання з боку держави, формування цілісної науково-обґрунтованої системи державного регулювання розвитку інституту сім'ї, заснованої на чіткому розумінні можливостей і обмежень щодо реалізації соціально-економічного потенціалу української родини в сучасних умовах.

Зазначимо, що здійснювана державою сімейна політика (далі – СП) являє собою лише набір заходів, що охоплюють окремі її складові і не мають системного характеру. Це зумовлено, в першу чергу недостатністю наукових розробок для теоретико-методологічного обґрунтування управлінської діяльності у цій сфері.

Однак незважаючи на наявні дослідження науковців, присвячені державно-управлінському впливу на функціонування інституту сім'ї в Україні, слід зазначити, що у вітчизняній науці відсутнє комплексне бачення цієї теми. Актуальність теми, її теоретична і практична значущість для країни, необхідність вироблення заходів щодо вдосконалення системи державного регулювання розвитку сім'ї, обмеженість наукових розробок зумовили вибір теми дослідження.

Об'єктом дослідження є державне регулювання розвитку інституту сім'ї.

Предметом дослідження виступають механізми державного регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні.

Мета дослідження полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні системи й основних механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї та розробці практичних рекомендацій щодо напрямів їх удосконалення в Україні.

Для досягнення поставленої мети дослідження було передбачено розв'язання таких дослідницьких завдань:

- розкрити сутність і зміст поняття «державне регулювання розвитку інституту сім'ї»;
- проаналізувати нормативно-правові засади державного регулювання розвитку інституту сім'ї та охарактеризувати його організаційно-функціональне забезпечення;
- вивчити міжнародний досвід державної підтримки сім'ї в розвинутих країнах для з'ясування можливостей його використання у вітчизняній практиці при розробці системи державного регулювання розвитку сім'ї;
- висвітлити сучасний стан та проблеми розвитку інституту сім'ї в Україні, а також розробити рекомендації щодо вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на підставі дослідження вивчено і узагальнено теоретичні, організаційно - правові основи та напрями вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Новизна дослідження розкривається у наступних положеннях:

- розширено понятійно-категоріальний апарат державного управління такими поняттями як: «державне регулювання розвитку інституту сім'ї», «механізми державного регулювання розвитку інституту сім'ї»;
- визначено основні шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї;
- обґрунтовано організаційно-функціональне забезпечення державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення й висновки, викладені в роботі розширюють та поглиблюють теоретичні знання про державне регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні та є спробою вирішення проблемних аспектів практичної реалізації державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Сформульовані пропозиції та висновки роботи можуть бути використані при: подальшому аналізі й вирішенні наукових і практичних проблем державного регулювання розвитку інституту сім'ї; з метою удосконалення нормативно-правової бази державної СП, створенні та оптимізації інституційного механізму державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Структура роботи. Магістерська робота відповідає меті, завданням та логіці дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, загального висновку, списку використаних джерел із 125 найменувань та 3 додатків. Загальний обсяг роботи 115 сторінок, основний текст – 98 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення виконаної роботи. Наведено результати апробації основних положень та особистий внесок автора дослідження.

У *першому розділі* «Теоретичні основи дослідження державного регулювання розвитку інституту сім'ї» проаналізовано теоретичні основи та стан наукової розробки теми дослідження державного регулювання розвитку інституту сім'ї, розкрито сутність і зміст державного регулювання розвитку інституту сім'ї, досліджено моделі державної підтримки сім'ї в європейських країнах

Підрозділ 1.1 «Стан наукової розробки теми дослідження». Показано що сім'я являє собою невід'ємну складову життєдіяльності суспільства й відтворення населення. Вона є одним із найдавніших соціальних інститутів, який трансформувався, змінював свої форми, і відповідно зберігався в умовах відомих цивілізацій та культур (трипільці, ацтеки, майя тощо) протягом всього періоду існування людства. Сім'я нерозривно пов'язана із людиною, тому що, якщо зникне сім'я, то і зникне людство як таке. Отже, підсумовуючи вищевикладене варто зазначити про таке: сім'я є багатограним соціальним утворенням, є об'єктом для дослідження багатьох суспільних наук. Однак, її розгляд у економіці, праві, демографії, соціології, історії тощо перебуває переважно поза проблемою державного впливу на розвиток сімейного інституту. Доцільно вказати на те, що, досліджуючи інститут сім'ї, вчені звертали увагу на окремі його аспекти залежно від фаху авторів. Чимало досліджень і наукових публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників присвячено різноманітним аспектам СП як складової частини соціальної політики, демографічним аспектам формування та реалізації СП, психолого-педагогічним аспектам сімейних взаємовідносин, соціальному захисту сімей, жінок, гендерній рівності у сім'ї та ін.

Підрозділ 1.2 «Сутність і зміст державного регулювання розвитку інституту сім'ї».

Акцентовано що на сьогодні, українське суспільство переживає глибинні трансформації, які торкнулись усіх галузей суспільного життя. Не минули перетворення і сучасну українську родину. На жаль, процеси трансформації сім'ї поєднуються з гострими проблемами, зумовленими соціально-економічним підґрунтям, а також негативним тенденціями, які свідчать про деформацію системи соціокультурних норм і цінностей.

Показано що сім'я являє собою відносно самостійне явище суспільного життя зі специфічними закономірностями розвитку. Це пояснюється тим, що суспільство та суспільні відносини досить суттєво впливають на сім'ю та її внутрішні відносини, формуючи певний тип сімейного союзу. У свою чергу, сім'я справляє зворотний вплив на соціальні процеси, відносини та інститути.

Доведено що регулювання слід розглядати як завершальну частину дій щодо забезпечення роботи системи в цілому. Основними об'єктами регуляційного процесу, як правило, виступають окремі елементи системи, від результатів взаємодії яких, у свою чергу, залежить нормальне функціонування всієї системи. Виходячи з наведених вище етимології слова «регулювання» та його загальноприйнятих визначень, можна виділити наступні характерні ознаки, притаманні поняттю «регулювання»:

Взагалі термін «СП» не має єдиного трактування, існує безліч підходів до його розуміння серед науковців і практиків. Так, згідно з широким визначенням, СП охоплює

всі напрями державної політики, які стосуються сім'ї (харчування, міграція, суспільний транспорт, навчання і підвищення кваліфікації).

Зроблено висновок що на сьогоднішній день, ті трансформації, які торкнулися інституту сім'ї мають вкрай негативні тенденції, а тому необхідно, щоб держава регулювала ці процеси. Державне регулювання розвитку інституту сім'ї відображає відносини держави та інституту сім'ї в основних сферах життєдіяльності суспільства, зосереджене на специфічних проблемах сім'ї, пов'язаних з реалізацією її основних соціальних функцій. Складовими системи державного регулювання сфери сімейних відносин є мета, завдання, принципи, функції, напрями та механізми реалізації, що визначаються особливостями розвитку сім'ї і лежать в основі політики держави щодо сім'ї.

Підрозділ 1.3. «Моделі державної підтримки сім'ї в європейських країнах».

Показано що така дефініція як «модель» (від франц. *modèle*, італ.(італійський) *modello*, від латів.(латинський) *modulus* – міра, міряло, зразок, норма) у широкому розумінні означає образ (в т.ч. умовний або уявний – зображення опис, схема, креслення, графік, план, карта і т. п.) або прообраз (зразок) якого-небудь об'єкту або системи об'єктів («оригінала» даної моделі), використовуваний за певних умов як їх «заступник» або «представник».

Взагалі у науці термін широко вживаний, причому залежно від ситуації в нього вкладається різний зміст. У зв'язку з цим, серед науковців відсутнє одностайне розуміння його змісту. Як показав аналіз літератури, в якій використовується термін «модель», що поняття вживається у двох значеннях: 1) у значенні теорії (абстрактна модель) та 2) у значенні об'єкта (або процесу), який цією теорією відображається (конкретна модель).

Крім того, у державних постановах країн Євросоюзу не існує загальної ідеї і трактування СП. У західній науковій літературі на сьогодні існує два основних підходи до визначення даного терміну - вузький і широкий.

На підтвердження вищезазначеного, відзначимо, що, наприклад основним акцентом СП франкомовних країн Європи (Франції та Бельгії) до Другої Світової війни була фінансова підтримка сімей. Разом з тим, німецькомовні країни (Німеччина, Австрія, а також Швейцарія) основну увагу приділяли політиці материнських відпусток.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що у європейських країнах сформувалися різні підходи до розуміння СП. Як наслідок, на сьогодні не існує універсальної моделі державної підтримки сім'ї, оскільки СП кожної з країн має свої історично зумовлені особливості і різне бачення аспектів впливу на інститут сім'ї. Найбільш поширеними у літературі класифікаціями моделей державної підтримки сім'ї є соціально-демократична, консервативна, ліберальна (за типами СП) та просімейна / пронаталістська, протрадиційна, проегалітарна, просімейна модель невтручання з боку держави (на основі аналізу соціальної політики).

Окрім цього, кожна із вищерозглянутих моделей відрізняється одна від одної завданнями, які реалізує держава, обравши ту чи іншу модель СП, характером взаємодії держави і сім'ї, позицією держави по відношенню до професійної зайнятості жінок. Ця позиція якраз визначає зміст таких елементів СП, як умови надання і тривалість декретної відпустки, розмір дитячих допомог і об'єм сервісних послуг.

У *другому розділі* «Організаційно-правові основи державного регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні» досліджено організаційно-правові та нормативні засади державного регулювання інституту сім'ї в Україні, проаналізовано організаційно-

функціональне забезпечення державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Підрозділ 2.1. «Нормативно-правові засади державного регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні».

На сучасному етапі розвитку Української державності українська родина переживає не найкращі часи у зв'язку із змінами у політичному, соціально-економічному житті країни. Ці трансформації мають негативні наслідки, а тому необхідно вжити заходів для покращення умов функціонування сім'ї, в тому числі у законодавчому полі, державній підтримці та соціальному захисту. Зрозуміло, що інститут сім'ї не може оптимально функціонувати та розвиватися без наявності досконалої, адекватної відповідному історичному етапу розвитку держави нормативно - правової бази. Так, основи формування та пріоритети державного регулювання сфери сімейних відносин визначено, насамперед, в основоположному законодавчому акті, у Конституції України, де зазначається, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48).

Крім конституційного законодавства, основними складовими правового забезпечення державного регулювання сфери сімейних відносин, є спеціальне законодавство, зокрема Сімейний кодекс України, а також галузеве: Податковий та Кримінальний кодекси України, Кодекс законів про працю України, Житловий та Цивільний кодекси України, Кодекс України про адміністративні правопорушення. Також законодавчу базу державної СП охоплює Закони України: «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. [90]; «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992р. [61]; «Про попередження насильства в сім'ї» від 26.04.2001 р. [93]; «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 р. [63]; «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. [96] «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. та інші; постанови Верховної Ради України: «Про Концепцію державної СП» від 17.09.1999р. [79]; «Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок» від 05.03.1999 р. [59]; Укази Президента України: «Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні» від 03.01.2002 р. [73]; «Про заходи щодо поліпшення становища багатодітних сімей» від 12.11.1999 р. [74]; Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки» від 09.08.2017 р. [67], «Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року» [68] та інші; накази міністерств та відомств та низка інших нормативно-правових актів.

Відзначимо, що першим рамковим документом незалежної України із сімейних питань є Концепція державної СП, затверджена постановою Верховної Ради України 17 вересня 1999 року. Вона й дотепер залишається чи не єдиним орієнтиром для діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у цій сфері.

Так, одним із важливих напрямів удосконалення законодавчо-нормативної бази з проблем сім'ї стала розробка Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки, в якій зокрема наголошується що «Стратегія розроблена з метою зміни існуючої системи інституційного догляду та виховання дітей, яка не відповідає реальним потребам дітей та сімей з дітьми, і створення умов для повноцінного виховання та розвитку дитини в сім'ї»

Отже, державне регулювання сфери сімейних відносин, що втілюється в Україні, має досить ґрунтовне нормативно-правове забезпечення, що охоплює цілий комплекс напрямів, які повинні сприяти життєдіяльності сім'ї та її стабільному розвитку. Водночас,

слід зауважити, що чинне законодавство не завжди відповідає реаліям і потребам сучасної родини, що висуває на одне з пріоритетних місць необхідність його подальшого коригування і вдосконалення.

Підрозділ 2.2 «Організаційно-функціональне забезпечення державного регулювання розвитку інституту сім'ї». Здійснення державного регулювання розвитку інституту сім'ї потребує скоординованих дій органів державного управління, що забезпечують його реалізацію. Центральним у цій справі є орган влади, який відповідно до діючого законодавства відповідає за державну політику щодо сім'ї, дітей та молоді.

Як відомо, що кожна держава, здійснюючи суттєвий вплив на розвиток суспільства та окремих його сфер, в тому числі на інститут сім'ї, не може обійтись без державного апарату, складової частини механізму держави.

Особливе місце в механізмі здійснення державного впливу, регулювання суспільних відносин в Україні займає Верховна Рада, яка за своїм статусом єдиного органу законодавчої влади покликана створювати правову базу у сфері державного регулювання розвитку інституту сім'ї та наділена правом формування основних його засад. Зокрема, згідно статті 92 Конституції України, вона визначає основи соціального захисту; засади регулювання шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства та демографічних процесів.

До інституційного механізму державного регулювання розвитку інституту сім'ї слід віднести також й главу держави. Хоча варто відмітити, що Президент України не належить до жодної з гілок державної влади. Безпосередньо функція глави держави у сфері забезпечення державного регулювання розвитку інституту сім'ї конституційно не визначена, проте вона впливає з його правового статусу. Так, роль Президента України у сфері сімейних відносин полягає в тому, що він: як гарант конституційних прав і свобод людини і громадянина (державна охорона сім'ї, дитинства, материнства і батьківства, право на соціальний захист, достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї) має забезпечити їх реалізацію; як гарант національної безпеки України має вживати всіх необхідних заходів щодо усунення загроз стабільності в соціальній сфері суспільства, зокрема неефективності державної політики щодо подолання бідності; кризи системи соціального захисту населення; загострення демографічної кризи; зростання дитячої бездоглядності, безпритульності, бродяжництва. Зміст вищезазначеного передає низка нормативно-правових актів Президента України, а саме: указів, доручень, щорічних послань до Верховної Ради України.

Підбиваючи підсумок вищенаведеного, варто зазначити про таке: за роки незалежності в Україні сформована нормативно-правова база державного регулювання розвитку інституту сім'ї. Вона не є досконалою, а тому потребує коректив з урахуванням реалій сьогодення. В Україні загалом сформована організаційно-функціональна структура державного регулювання розвитку інституту сім'ї на всіх рівнях управління. На сьогоднішній день, спеціальним органом державного управління, який здійснює державну політику щодо сім'ї є Міністерство соціальної політики України.

У третьому розділі «Вдосконалення державного регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні» у розділі досліджено, шляхи вдосконалення державного регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні, розкрито стан та проблеми розвитку інституту сім'ї в Україні, сформульовано та розкрито сновні шляхи удосконалення механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні.

Підрозділ 3.1 «Стан та проблеми розвитку інституту сім'ї в Україні». Серед

найважливіших причин, які спонукають до одруження виділяють такі: народження дітей; можливість бути поруч з коханою людиною; можливість бути поруч з людиною, яка поділяє твої смаки; бути поруч з людиною, яка тобі подобається. До того ж, шлюб – це можливість реалізувати себе через сімейні стосунки, додавши нові функції до свого буття, тобто бути чоловіком/дружиною, батьком/матір'ю.

Варто зауважити, що однією з проблем української сім'ї залишається нестабільність шлюбних відносин та вірогідність розпаду сім'ї внаслідок розлучення. Зокрема, високий рівень розлучуваності сформувався ще за радянських часів, а найвищі показники в Україні спостерігалися у 1992-1993 рр. і становили 4,2-4,3% (кількість розлучень у розрахунку на 1 000 осіб). Але відзначимо той факт, що протягом 2005-2017 рр. спостерігається тенденція до зниження рівня розлучуваності серед громадян. Якщо у 2005 році було зареєстровано 192 274 розлучення, у 2005 – 183 455, то у 2014 році – 126068, а вже у 2017 – 128734. Особливо значні зміни відбулися після 2005 році.

Крім того, характерною ознакою стану державного регулювання розвитку інституту сім'ї є суттєві зміни, які торкнулися сімейного складу населення. Зокрема, як свідчать статистичні дані спостерігається тенденція до зростання кількості домогосподарств у міських поселеннях з 68,4% до 69,5%. Але в той же час, кількість сімейних домогосподарств у сільській місцевості неухильно скорочується і становить 30,5%

Незважаючи на прийняття урядом низки нормативно-правових актів, спрямованих на подолання бідності населення, на державну підтримку сім'ї на сьогодні доволі складним залишається і економічне становище сім'ї з дітьми. Матеріальне становище населення можна охарактеризувати за різними показниками, одним з яких є доходи, отримані домогосподарствами з різних джерел. У складі загального доходу домогосподарств України головна Підсумовуючи, варто зазначити, що в сучасних умовах українська родина переживає не найкращі часи. Її стан розвитку вкрай залежить від соціально-економічного становища в країні та прагнення уряду їй реально допомогти.

До того ж інститут сім'ї в Україні, на превеликий жаль має чимало проблем, які потребують негайного вирішення з боку держави. Також слід відзначити відсутність системності та послідовності дій органів влади усіх рівнів щодо вирішення проблемних питань в сфері функціонування сім'ї.

Підрозділ 3.2 «Основні шляхи удосконалення механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні». Сім'я є одним із багатофункціональних соціальних інститутів суспільства. Вона виступає своєрідним посередником між суспільством і особистістю. В той же час усі інститути суспільства знаходяться у процесі постійної взаємодії та впливають один на одного. З огляду на це відзначимо, що функціонування сім'ї значною мірою залежить від усіх сфер життєдіяльності суспільства, адже важко знайти ту сферу, яка б не торкалася інституту сім'ї.

Так, одним із важливих механізмів впливу держави на сім'ю є відповідно державна СП. На нашу думку, вона має бути спрямована на задоволення потреб і інтересів особистості, сім'ї та суспільства, на створення умов для оптимального функціонування і розвитку інституту благополучної сім'ї. Стратегічною метою державного регулювання сфери сімейних відносин, ми вважаємо, є зміцнення інституту сім'ї в Україні, а також вжиття заходів, спрямованих на запобігання та вирішення будь-яких суперечностей та проблем його функціонування. Для цього, на нашу думку необхідно:

- сприяти утвердженню сімейних цінностей у суспільстві, пропагування пріоритету сім'ї, формування системи особистих і суспільних ціннісних орієнтацій на створення як мінімум дводітної сім'ї, а як максимум багатодітної родини;
- забезпечити кожній особистості, незалежно від статі, можливостей як для професійної самореалізації, так і задоволення потреб у сім'ї, шлюбному партнерстві та батьківстві;
- покращити суттєво соціально-економічне становище родин, зокрема поліпшити рівень та якість їх життя, забезпечити рівні можливості для усіх категорій сімей;
- забезпечити умови для народження, належного утримання та виховання бажаної й суспільної необхідної кількості дітей у сім'ї з одночасним захистом від ризиків особистої самореалізації батьків;
- сприяти утвердженню рівності прав і обов'язків чоловіка і дружини у родині;
- мінімізувати асоціальні явища в суспільстві такі як жорстокість та насильство в сім'ї, сприяти зменшенню кількості бездоглядних дітей та дітей-сиріт, безпритульних;
- забезпечити підтримку сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах або у зоні ризику потрапити в такі ситуації;
- сприяти охороні материнства, батьківства та дитинства, утвердженню здорового способу життя окремих осіб та сім'ї в цілому [122, с. 228]

Взагалі, здійснюючи сімейну політику, держава використовує ряд «інструментів» механізмів впливу на інститут сім'ї, тобто складових системи регулювання, що впливають на фактори зміни моделей, зразків сімейної поведінки .

Відзначимо, що державне регулювання розвитку інституту сім'ї не може функціонувати без організаційного механізму, тобто без системи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, їх взаємодії, діяльність яких спрямована на вирішення проблем функціонування та розвитку сім'ї.

Ще одним не менш важливим механізмом державного впливу на інститут сім'ї є правовий механізм, який включає сукупність правових інститутів та норм, що покликані здійснювати регулювання внутрішньосімейних правовідносин і правове регулювання відносин сім'ї та інших інститутів. Так, засобами правового впливу виступають: юридичне визначення підстав та обмежень щодо укладення та розірвання шлюбу; вирішення питання про материнство та батьківство; визначення обов'язків стосовно інших членів сім'ї та встановлення відповідальності за невиконання цих обов'язків, запровадження та застосування відповідних санкцій у випадку порушення прав інших членів сім'ї.

Слід відмітити, що державне регулювання розвитку інституту сім'ї здійснюється через певний механізм або інструмент впливу на розвиток інституту сім'ї. Так, під механізмом державного регулювання розвитку інституту сім'ї розуміють складові системи регулювання, що впливають на фактори зміни моделей, зразків сімейної поведінки. Виділяють такі види механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї як: політичний, організаційний, правовий, соціально-психологічний, мотиваційний, медико-соціальний та соціально-економічний. Кожний з цих механізмів має різні засоби впливу, але їх об'єднує стратегічна мета, яка полягає у зміцненні інституту сім'ї в Україні. З метою підвищення її ефективності та досягнення кращих результатів доцільно шукати

нові шляхи удосконалення механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї, враховуючи потреби сьогодення.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження висвітлено теоретичні засади державного регулювання розвитку інституту сім'ї, розкрито сутність та зміст поняття державне регулювання розвитку інституту сім'ї, а також проаналізовано нормативно-правове й організаційно-функціональне забезпечення державного регулювання сфери сімейних відносин; вивчено моделі державної підтримки інституту сім'ї в європейських країнах, розкрито сучасний стан сімей, окреслено проблеми розвитку інституту сім'ї в Україні та запропоновано шляхи удосконалення механізмів його реалізації. Узагальнюючи вищевикладене ми дійшли таких висновків, основні з них такі:

1. Розкрито сутність зміст та поняття сім'я, з'ясовано що воно є багатоаспектним соціальним утворенням, яке виступає об'єктом для досліджень різних суспільствознавчих наук. Науковий інтерес до цього поняття існував здавна, про це свідчить висловлювання про сім'ю Аристотеля, Платона, Ж.Бодена, Н.Смелзера та багатьох інших вчених.

В контексті державного регулювання сім'ю доцільно розглядати як соціальний інститут та як малу соціальну групу. Серед науковців існує також два підходи (модернізаціоністський, кризовий) щодо розуміння сучасного стану розвитку інституту сім'ї, за першого підходу існує думка проте, що сім'я здатна сама вирішувати свої проблеми і має зберігати суверенітет, а за іншого – ті зміни у сім'ї, що відбуваються є історично закономірними, а для того, щоб на них вплинути необхідно здійснювати цілеспрямовану державну сімейну політику.

2. Взагалі поняття державного регулювання широкоживане у науковій літературі, однак тлумачення його щодо сфери сімейних відносин відсутнє.

Нами розглянути поняття державного регулювання з урахуванням особливостей державного управління, оскільки ці два поняття нерозривно пов'язані між собою. З огляду на це, державне регулювання розвитку інституту сім'ї, на нашу думку, – це здійснення державою цілеспрямованого систематичного впливу на суспільні відносини та соціальні інститути, від яких залежать оптимальне функціонування й розвиток сім'ї, з метою забезпечення умов для виконання сімейних функцій, максимального задоволення пов'язаних з ними потреб особи, сім'ї та суспільства в цілому, а також запобігання негативним явищам, ситуаціям, які впливають на функціонування та розвиток сім'ї у суспільстві. Зміст даного поняття розкривається через систему, яка містить такі складові елементи як: цілі, завдання, функції, принципи, напрями та механізми державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

3. Державне регулювання розвитку інституту сім'ї не може належним чином функціонувати без наявної правової бази. Її основу складають відповідно Конституція України, Сімейний кодекс та низка інших кодексів; закони України «Про охорону дитинства», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та ін.; постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України: «Про Концепцію державної СП», «Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року», «Про затвердження Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки» укази Президента України: «Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні»; накази міністерств та відомств, зокрема: «Про затвердження

Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати» та низка інших нормативно-правових актів.

Аналізуючи нормативно-правові акти, ми дійшли висновку, що вони торкаються різних напрямів у сфері сімейних відносин, зокрема: матеріальна підтримка окремих категорій сімей, попередження насильства в сім'ї, подолання дитячого сирітства, бездоглядності, безпритульності дітей, питання освіти, виховання, охорони здоров'я, подолання бідності, захист прав дитини та ін. Варто зазначити, що законодавча база державного регулювання сфери сімейних відносин потребує удосконалення з урахуванням реалій і потреб сьогодення.

Організаційно-функціональне забезпечення державного регулювання розвитку інституту сім'ї представлено такими суб'єктами: Верховною Радою України, яка формує засадничі основи у сфері СП та є законодавцем у цій царині; Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини – здійснює парламентський контроль за дотриманням прав і свобод людини і громадянина, їх членів сімей; Кабінетом Міністрів України, який відповідає за покращення соціально-економічного становища сімей в Україні; Міністерством соціальної політики України – центральним органом виконавчої влади, який займається формуванням та реалізацією державної СП поряд із соціальною політикою; Радою Міністрів АР Крим та місцевими державними адміністраціями, у складі яких функціонує служби у справах дітей та органами місцевого самоврядування (відповідні управління у справах сім'ї... або відділи).

Окреме місце у забезпеченні державного регулювання сфери сімейних відносин посідає і Президент України як гарант конституційних прав і свобод людини і громадянина, в частині захисту державою сім'ї, материнства, батьківства, прав дитини.

4. У європейських країнах відсутнє чітке розуміння поняття СП, а це значить, що кожна з країн ЄС вкладає в його розуміння щось своє. Загальновідомо, що у західній науковій літературі існує два підходи до визначення даного терміну – вузький і широкий. Відповідно до одного з них, в європейських країнах у сімейній політиці робиться акцент на фінансовій державній підтримці сімей (дитячі допомоги, податкові пільги та ін.) Кожна країна обирає для себе найбільш придатну модель державної підтримки сім'ї, враховуючи свої особливості. Науковці виділяють такі види моделей як: соціально-демократичну, ліберальну та консервативну; просімейну, протрадиційну, проегалітарну та просімейну модель невтручання держави у життя сім'ї моделі.

5. Сучасне становище розвитку інституту сім'ї в Україні досить складне внаслідок нехтуванням урядами розуміння того, що СП має бути одним із пріоритетних напрямків діяльності. Має місце відсутність системності у діях урядів та комплексного підходу до реалізації державної СП. Крім того, політична нестабільність та погіршення економічного становища в країні також не покращують сучасний стан домогосподарств та домогосподарств з дітьми. Для нього характерно: по-перше, кількість офіційних шлюбів не зменшується, йде тенденція до зменшення розлучуваності; по-друге, збільшується кількість народжень поза шлюбом, кількість неповних сімей, існує негативне ставлення до багатодітності; по-третє, переважна більшість родин має у своєму складі лише одну дитину і проживають у міських поселеннях тощо. Основними проблемами розвитку інституту сім'ї виступає: задовільне соціально-економічне становище українських родин, відсутність стратегії у вихованні підростаючого покоління, недосконала інфраструктура послуг для сімей, зниження пріоритету сім'ї в суспільстві, неузгодженість політики сім'ї

щодо зайнятості, доходів населення; невиконання сім'єю своїх функцій, неготовність до подружнього життя, безвідповідальне ставлення до виховання дітей та ін.

З метою підвищення ефективності та вирішення проблем державного регулювання розвитку сім'ї в Україні доцільно удосконалити його механізми реалізації, а саме:

- розробити нормативно-правові акти, які б на законодавчому рівні закріпили державне регулювання розвитку інституту сім'ї та переорієнтацію з політики подолання наслідків на створення умов для функціонування і розвитку інституту сім'ї;

- переглянути організаційно-функціональне забезпечення, оптимізувати структуру органів влади, відповідальних за формування та здійснення державного регулювання сфери сімейних відносин; налагодити їх взаємодію між собою;

- узгодити сімейну політику з політикою зайнятості, доходів населення, освітньою, культурною та іншою політиками, покращити соціально-економічне становище родин, переорієнтувати інфраструктуру послуг на сімей з дітьми різного віку;

- посилити правові засоби впливу на сімейну поведінку, узгодити всі види відповідальності;

- доопрацювати систему профілактичної роботи з питань збереження репродуктивного здоров'я, запобігання негативним наслідкам від невпорядкованих статевих відносин, нездорового способу життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ

1. Пасніченко Т. В. Сучасні актуальні проблеми запровадження в Україні надійної обороноздатності та створення національної безпеки / Д.Г. Доманська, Т.В. Пасніченко, // Ольвійський форум – 2019 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XIII міжнар. наук. конф. 6–9 червня 2019 р., м. Миколаїв : програма та тези доповідей : наукової конференції «Державна політика формування спроможних до самоврядування територіальних громад у процесі децентралізації як запорука національної безпеки» / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – 69-71с.

2. Пасніченко Т. В. Роль держави у сфері регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні / Т.В. Пасніченко, // Могилянські читання – 2019 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXII Всеукр. наук.-метод. конф. : тези доповідей. Публічне управління в Україні в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів, Миколаїв, 11–16 листоп. 2019 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – 106-107 с.

Анотація

Пасніченко Тетяна Володимирівна «Державне регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні» - на правах рукопису. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили – Миколаїв, 2019 рік.

Актуальність теми. Інститут сім'ї є одним із найдавніших у суспільстві, який існує і буде існувати завжди впродовж історії людства. Сім'я відіграє надзвичайну роль у життєдіяльності суспільства, оскільки забезпечує можливість його існування через фізичну й соціокультурну зміну поколінь. Вона залишається основою для продовження роду, осередком, де формуються загальнолюдські цінності, відтворюється трудовий потенціал та відбувається становлення суспільних відносин. Крім того, у сім'ї створюється найбільше суспільне багатство – людина. Тут вона народжується і формується як особистість. Це та клітинка, з котрої розпочинається будь-яка держава. Немає країни без сім'ї, сімейно-родинних відносин.

Враховуючи що дитина це одна із домінант інституту сім'ї, очільниця Мінсоцполітики пані Юлія Соколовська наголосила: «...Оскільки наша філософія заснована на принципах адресності і допомоги тим, хто цього справді потребує, ми були вимушені зробити вибір. Наш вибір, пріоритет Мінсоцполітики на 2020 рік, – діти!».

Без сім'ї як відомо неможливе відтворення населення, його соціалізація і нарешті, неможливе утворення всіх інших соціальних інституцій. Саме рівень розвитку сім'ї разом з характером праці зумовлюють суспільний порядок, за яким живуть люди в різних державах, за різних історичних умов.

Надзвичайним в цьому контексті є законодавче підґрунтя бо саме воно закладає фундамент на якому народжується та розвивається українська сім'я. Як слушно зазначено у «Національній стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки, «...впровадження успішних підходів із світової практики захисту прав дітей, які базуються на забезпеченні прав і найкращих інтересів дитини, спрямовуються на підтримку сім'ї, створення умов для виховання та розвитку дітей у сім'ї або середовищі, максимально наближеному до сімейного».

До того ж, запорукою економічного розвитку і стабільності держави є духовне та фізичне здоров'я сім'ї. На превеликий жаль, на сьогодні спостерігаємо низку суперечностей між суспільством і сім'єю, зокрема: сім'я не задовольняє потреби суспільства у фізичній і духовній репродукції населення, суспільство ж не забезпечує належних умов життєдіяльності сім'ї.

Така низка суперечностей, у свою чергу, потребує цілеспрямованого втручання з боку держави, формування цілісної науково-обґрунтованої системи державного регулювання розвитку інституту сім'ї, заснованої на чіткому розумінні можливостей і обмежень щодо реалізації соціально-економічного потенціалу української родини в сучасних умовах.

Значимо, що здійснювана державою сімейна політика (далі – СП) являє собою лише набір заходів, що охоплюють окремі її складові і не мають системного характеру. Це зумовлено, в першу чергу недостатністю наукових розробок для теоретико-методологічного обґрунтування управлінської діяльності у цій сфері.

Однак незважаючи на наявні дослідження науковців, присвячені державно-управлінському впливу на функціонування інституту сім'ї в Україні, слід зазначити, що у вітчизняній науці відсутнє комплексне бачення цієї теми. Актуальність теми, її теоретична і практична значущість для країни, необхідність вироблення заходів щодо вдосконалення системи державного регулювання розвитку сім'ї, обмеженість наукових розробок зумовили вибір теми дослідження.

Об'єктом дослідження є державне регулювання розвитку інституту сім'ї.

Предметом дослідження виступають механізми державного регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні.

Мета дослідження полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні системи й основних механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї та розробці практичних рекомендацій щодо напрямів їх удосконалення в Україні.

Для досягнення поставленої мети дослідження було передбачено розв'язання таких дослідницьких завдань:

- розкрити сутність і зміст поняття «державне регулювання розвитку інституту сім'ї»;
- проаналізувати нормативно-правові засади державного регулювання розвитку інституту сім'ї та охарактеризувати його організаційно-функціональне забезпечення;
- вивчити міжнародний досвід державної підтримки сім'ї в розвинутих країнах для з'ясування можливостей його використання у вітчизняній практиці при розробці системи державного регулювання розвитку сім'ї;
- висвітлити сучасний стан та проблеми розвитку інституту сім'ї в Україні, а також розробити рекомендації щодо вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на підставі дослідження вивчено і узагальнено теоретичні, організаційно - правові основи та напрями вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Новизна дослідження розкривається у наступних положеннях:

- розширено понятійно-категоріальний апарат державного управління такими поняттями як: «державне регулювання розвитку інституту сім'ї», «механізми державного регулювання розвитку інституту сім'ї»;
- визначено основні шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку інституту сім'ї;
- обґрунтовано організаційно-функціональне забезпечення державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення й висновки, викладені в роботі розширюють та поглиблюють теоретичні знання про державне регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні та є спробою вирішення проблемних аспектів практичної реалізації державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Сформульовані пропозиції та висновки роботи можуть бути використані при: подальшому аналізі й вирішенні наукових і практичних проблем державного регулювання розвитку інституту сім'ї; з метою удосконалення нормативно-правової бази державної СП, створенні та оптимізації інституційного механізму державного регулювання розвитку інституту сім'ї.

Структура роботи. Магістерська робота відповідає меті, завданням та логіці дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, загального висновку, списку використаних джерел із 125 найменувань та 3 додатків. Загальний обсяг роботи 115 сторінок, основний текст – 98 сторінок.

Ключові слова: сімейна політика, інститут розвитку сім'ї, населення, державне регулювання.

Summary

Tatyana Pasnichenko «State regulation of the development of the family institute in Ukraine» - on the rights of the manuscript. Master's work for the degree of "Master". Black Sea National University named after Petro Mohyla - Nikolaev, 2019.

The relevance of the topic. The Institute of the Family is one of the oldest in society, which exists and will always exist throughout the history of mankind. The family plays an extraordinary role in the life of society because it provides for its existence through the physical and socio-cultural change of generations. It is the basis for the continuation of kind, the center where the universal values are formed, the labor potential is reproduced, and social relations are formed. In addition, more wealth is created in the family - the person. Here she is born and forms as a person. This is the cell from which any state begins. There is no country without family, family and kinship relations.

Considering that the child is one of the dominant elements of the family institute, the head of the Ministry of Social Policy, Mrs. Yulia Sokolovskaya, noted: "... As our philosophy is based on the principles of targeting and assistance to those who really need it, we were forced to make a choice. Our choice, priority of the Ministry of Social Policy for 2020 - children! ».

Without the family, it is known that the reproduction of the population is impossible, its socialization and, finally, the formation of all other social institutions is impossible. It is the level of family development, together with the nature of work, that determines the social order in which people live in different states, in different historical conditions.

The most important in this context is the legal basis because it is this that lays the foundation on which the Ukrainian family is born and develops. As rightly noted in the National Strategy for Reforming the Institutional Care and Parenting System for 2017-2026, "... the introduction of successful approaches to the global practice of protecting children's rights based on the protection of the rights and best interests of the child are directed to support the family, create the conditions for the upbringing and development of children in a family or environment as close to family as possible ”.

In addition, the key to economic development and stability of the state is the spiritual and physical health of the family. Unfortunately, today we see a number of contradictions between society and the family, in particular: the family does not meet the needs of society for physical and spiritual reproduction of the population, but the society does not provide adequate conditions for the life of the family.

Such a series of contradictions, in turn, requires a deliberate intervention by the state, the formation of a comprehensive scientifically grounded system of state regulation of the development of a family institute, based on a clear understanding of the opportunities and limitations for realizing the socio-economic potential of the Ukrainian family in modern conditions.

It should be noted that the family policy implemented by the state (hereinafter referred to as JV) is only a set of activities covering its individual components and not having a systemic character. This is due, first of all, to the lack of scientific development for the theoretical and methodological substantiation of managerial activity in this field.

However, in spite of the available researches of scientists devoted to the state-administrative influence on the functioning of the family institute in Ukraine, it should be noted that there is no comprehensive vision of this topic in the domestic science. The relevance of the topic, its theoretical and practical relevance to the country, the need to develop measures to improve the system of state regulation of family development, the limited scientific development led to the choice of research topic.

The object of the study is the state regulation of the development of the family institute.

The subject of the study is the mechanisms of state regulation of the development of the family institute in Ukraine.

The purpose of the study is to provide a scientific and theoretical substantiation of the system and basic mechanisms of state regulation of the development of the family institute and to develop practical recommendations for directions of their improvement in Ukraine.

In order to achieve this goal, the following research objectives were envisaged:

- to reveal the essence and content of the concept of "state regulation of the development of the family institute";
- to analyze the legal framework of state regulation of the development of a family institute and to characterize its organizational and functional support;
- to study the international experience of state support of the family in developed countries to find out the possibilities of its use in domestic practice in developing the system of state regulation of family development;
- to cover the current state and problems of development of the family institute in Ukraine, as well as to develop recommendations for improving the mechanisms of state regulation of the development of the family institute.

Scientific novelty is that on the basis of the research theoretical and organizational - legal bases and directions of improvement of mechanisms of state regulation of development of family institute have been studied and generalized.

The novelty of the study is revealed in the following provisions:

- the conceptual and categorical apparatus of state administration has been expanded with such concepts as "state regulation of development of family institute", "mechanisms of state regulation of development of family institute";
- identified the main ways to improve the mechanisms of state regulation of the development of the family institute;
- the organizational and functional support of state regulation of the development of the family institute is substantiated.

The practical significance of the obtained results is that the provisions and conclusions outlined in the paper expand and deepen theoretical knowledge about state regulation of development of family institute in Ukraine and is an attempt to solve the problematic aspects of practical implementation of state regulation of development of family institute.

The suggestions and conclusions of the work can be used in: further analysis and solution of scientific and practical problems of state regulation of the development of the family institute; in order to improve the legal framework of the state joint venture, to create and optimize the institutional mechanism of state regulation of the development of the family

institute.

Structure of work. Master's work is consistent with the goals, objectives and logic of the study. The work consists of an introduction, three chapters, a general conclusion, a list of sources used of 125 titles and 3 appendices. The total volume of work is 115 pages, the main text is 98 pages.

Keywords: family policy, institute of family development, population, state regulation.